

*прот. д-р Володимир Івасівка, викладач ДДС*



Упродовж 1-шої пол. ХХ століття, борючись за вільну соборну державу, український народ на жертвовник визвольних змагань поклав чимало життів своїх синів й дочок, а Українська Греко-Католицька Церква – своїх пастирів, які також надзвичайно активно ангажувалися в них, займаючись передовсім євангелізаційною, просвітницькою й харитативною діяльністю. Деякі з цих імен славні й всім нам добре відомі, проте більшість залишилася окутана пеленою людського забуття, витканою недостатньою увагою рідних, представників політичного, наукового чи церковного середовищ, які швидко забули про найвищу ціну, „ціну крові“ (Мт. 27, 6 б), котру заплатили їхні попередники за свободу нашої Церкви й народу. Прикладом цього є маловідома широкому загалу постать Теодора Паньківа – християнина й патріота, семінариста й члена Організації українських націоналістів.

Передовсім слід констатувати, що, на превеликий жаль, біографічна інформація про особу Теодора Паньківа є вкрай обмеженою. Хоча деякі факти і вдалося довідатися від його родини, а особливо від племінниці п. Любові Савчук, котра, до слова, надала збережені у її сім'ї кільканадцять світлин дядька, однак цих даних у жодному разі не вистарчило б для написання цієї статті. Автор розшукав слідчу справу, заведену проти Теодора каральними органами НКВС (укр. Народний комісаріат внутрішніх справ), звернувшись до архівного фонду Служби Безпеки України у Львівській області. Згадане «Следственное дело» там фігурує під номером ПП 1300 (Д). Саме завдяки цій слідчій справі вдалося отримати обширніші відомості, котрі, власне, і лягли в основу дослідження.

Народився, отже, Теодор 21 листопада (?) 1907 року в с. Болехівці, що на Дрогобиччині, в багатодітній родині Паньків. Його мати Тетяна, яка походила з корінної трускавецької родини Бурик, померла в 1930 році (арк. 7). Щодо батька Теодора Михаїла, то його згодом також спіткала незavidна доля: як інформує газета Вільне Слово, „Паньків Михайло з Болеховець, вивезений з ріднею минулого року“, тобто в 1940 році (пор. Вільне Слово № 22, середа 27 серпня 1941 року, с. 4; газета виходила в Дрогобичі

впродовж червня 1941 – березня 1942 років). Слід додати, що підтвердження цьому, як і інші додаткові відомості стосовно Михайла Паньківа, вдалося також почерпнути з відновленого «Учетного дела» (Р№ 18006), яке зберігається в Архіві Головного Управління Міністерства Внутрішніх Справ у Львівській області. Там зазначено, що Михайло Паньків (як член сім'ї учасника „банди ОУН“) разом зі своєю дочкою та двома синами 12 березня 1940 року були вивезені на спецпоселення в Кустанайську область (Казахстан) (арк. 26). Як можна довідатись з анкети слідчої справи арештованого, Теодор навчався в гімназії й закінчив лише два курси духовної семінарії (арк. 6), що, зрештою, віднайшло своє підтвердження також у словах племінниці. На момент ув'язнення працівниками НКВС м. Борислав був неодружений і завідував східницьким магазином Сільпо (арк. 6). Для детальнішої інформації належить додати, що Теодор закінчив стрийську гімназію. У другому томі книги «Історія стрийської гімназії (1918 – 1938)» авторства Василя Короля, а зокрема серед переліку гімназистів українського відділення гімназії 8-ї Д класу 1929/1930 навчального року, його особа згадується як «Федір Паньків» (с. 41). Також згадка про нього вміщена серед дев'яти гімназистів-випускників, які отримали свідоцтво зрілості (с. 42). Варто наголосити, що в 1927 році випускником цієї гімназії, яка за часів Другої Речі Посполитої (пол. II Rzeczpospolita) мала назву «Стрийська гімназія ім. маршала Йосифа Пілсудського», був також Степан Бандера (1 січня 1909 – 15 жовтня 1959) – один із ідеологів націоналістичного руху, головний провідник ОУН (б), відданий борець за вільну соборну українську державу.

Місцем, де молодий Теодор здобував богословську освіту та духовну формацію, було місто з давньою історією, а саме довоєнний Перемишль. У «Шематизмі греко-католицького духовенства злучених епархій перемиської, самбірської і сянської» за 1934 рік його ім'я можна віднайти у списку студентів третього курсу Перемиської духовної семінарії (с. 145), однак з невідомих нам причин в іншому томі видання згаданого Шематизму за 1936 рік Теодор Паньків серед осіб свого курсу уже не згадується (с. 131 – 132). Звідси слід зробити логічний висновок: або семінарії Теодор не закінчив, або його ім'я було помилково опущене, але це мало ймовірно. У зворотній ретроспективі можна вирахувати, що на навчання до семінарії він поступив у 1931 році, тобто відразу після закінчення стрийської гімназії.

22 червня 1941 року нацистська Німеччина, порушивши договір про ненапад, атакувала Радянський Союз. Сталося військове зіткнення двох тоталітарних систем (репрезентованих особами Гітлера й Сталіна), котрі у цій війні з небаченою жорстокістю намагалися одна одну знищити. Початковий успіх агресора був очевидний. Уже під кінець осені 1941 року балтійські республіки, Білорусь, велика частина України і північна частина Криму були захоплені німецькими військами, а фронт простягнувся від Севастополя (на півдні) через басейн ріки Дону до Ленінграда (на півночі).

Після радянських репресій на Західній Україні, які провели „перші совіти“ після свого приходу сюди у вересні 1939 року, місцеве населення не мало до них жодної симпатії, а прихід німецької армії часто в них помилково асоціювався із визволенням. Не маючи змоги вчасно евакуювати бранців, з 22 до 29 червня 1941 року репресивні органи НКВС здійснили тотальне винищення ув'язнених. Масові кровопролиття відбулися у Львові, Дрогобичі, Самборі, Станіславові, Луцьку, Рівному тощо. Нелюдські вбивства, які були наступним етапом після масових депортацій на чужину та небаченого терору, поглибили ненависть населення Західної України до радянської влади. Варто зауважити, що у Дрогобичі, який тоді був обласним центром, місцем масового терору стала будівля

обласного управління НКВС на вулиці Стрийська №3, де від вересня 1939 року до червня 1941 року була ще й тюрма. Сам будинок був побудований на поч. ХХ ст.

австро-угорською владою для потреб повітового суду, де також передбачалося місце для судової канцелярії та в'язниці тимчасового утримання. За всіх наступних окупаційних режимів – польського, радянського, нацистського, а потім знову радянського – ця камениця виконувала аналогічні функції. Власне у саду та на північному боці подвір'я обласного управління НКВС „перші совіти” у надрах землі приховали свої звірства - тлінні останки дітей українського народу.

Жорстокий терор безбожної тогочасної радянської системи не обминув і самої особи Теодора Паньківа, адже, згідно з інформацією, вміщеною в згаданій вже газеті Вільне Слово: „Паньків Теодор син Михаїла, забраний підступом до Дрогобича, ніби до Райспоживспілки 10. VI.1941 р. і більше не вернув” (№ 35-36, субота 27 вересня 1941 року, с. 8). У постанові на арешт Теодора Паньківа від 12 червня 1941 року вказано, що йому інкримінували порушення кримінальної статті 54-2 й 54-11 УК УРСР (арк. 1): за збройне повстання, а також за будь-яку участь у контрреволюційних організаціях передбачався розстріл або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна й позбавленням громадянства.

Те, що Теодор Паньків був членом ОУН, стверджує не лише його племінниця, опираючись на спогади свого батька Івана Паньківа (10 червня 1918 – † 3 березня 2009).

Відкликаючись до постанови на арешт Теодора від 12 червня 1941 року, можна прочитати: „Паньків Теодор Михайлович є активним членом української контрреволюційної націоналістичної організації ОУН, яка собі за ціль ставить підняти військове повстання проти радянської влади задля створення самостійної України”. А також: „В 1937 році Паньків був перекинений ОУНівською організацією зі села Болахівці в с. Східниця [...]” (арк. 2). Водночас інформація подібного характеру є у протоколі допиту від 4 квітня 1941 року, проведеного слідчим НКВС громадянина Василя Ж., мешканця Східниці, де зазначено, що „[...] Паньків є членом їхньої організації ОУН і направлений в село Східниця для організації там ОУНівської групи” (арк. 16).

На особливу увагу заслуговує протокол допиту власне Теодора Паньківа від 13 червня 1941 року, проведеного оперуповноваженим радянських спецслужб м. Борислав і записаного російською мовою, а саме сержантом держбезпеки (відповідник військового звання – лейтенант) В. Веровим (арк. 22 – 24). Сам допит, певна річ, не проходив без жорстокого фізичного насилля. Ось декілька фрагментів: «Питання: „Розкажіть в яких націоналістичних організаціях Ви були?”. Відповідь: „При колишній Польщі я був членом українських організацій Просвіта, Рідна школа, Сільський господар. Більше в жодних організаціях не був”. Питання: „Яку безпосередню участь (Ви) приймали в роботі цих організацій, будучи їхнім членом?”. Відповідь: „Будучи членом названих мною організацій, я займався культурно-виховною діяльністю серед української молоді, ставлячи собі за ціль привити націоналістичний дух українській молоді”. [...] Питання: „Ви говорите неправду. Слідство володіє інформацією про те, що Ви є членом української націоналістичної організації ОУН. Признаєтеся в цьому?”. Відповідь: „Ні, членом організації ОУН я ніколи не був”. [...] Питання: „Де на даний час перебувають Ваші рідні і який зв'язок Ви з ними підтримуєте?”. Відповідь: „Рідні мої, батько, сестра і брати весною 1940 року з с. Болахівці були адміністративно виселені органами радянської влади і на даний час перебувають в Казахстані. З рідними я регулярно листуюся, а також надаю деяку матеріальну допомогу» (арк. 23 – 24).

Крім цього, необхідно наголосити, що про окремих осіб, найправдоподібніше заангажованих в діяльність ОУН, ув'язнений Теодор подавав винятково загальну інформацію, безнастанно відкликаючись до незнання про місце актуального на той час їхнього перебування (арк. 23 – 24). Він не випадково всіляко відмовлявся визнати себе членом ОУН, адже, згідно з інкримінованою статтею тогочасного Кримінального кодексу УРСР, це грозило б йому незавидним майбуттям: подальшими виснажливими допитами про власну національно-просвітницько-визвольну діяльність, про інших учасників ОУН, побоями, а навіть засланням чи втратою власного життя через розстріл.

На жаль, цей протокол допиту є останньою згадкою про живого 34-річного Теодора. Подальша будь-яка письмова інформація про нього відсутня. Відомо, що 14 червня 1941 року, згідно з розпискою, його передано до внутрішньої тюрми НКВС в м. Дрогобич (арк. 3). Кримінальне провадження по його справі залишилося незавершеним, а сам він безслідно зник. Зі слів рідних, він був убитий в другій пол. червня 1941 року в дрогобицькій тюрмі на вул. Стрийська 3. Цей факт побічно підтверджує інформація, наявна у довідці, датованій 1 липня 1942 року, згідно з якою Теодора Паньківа в тюрмах СРСР (укр. Союз Радянських Соціалістичних Республік) знайдено не було (арк. 29). За даними постанови від 28 жовтня 1948 року перевіркою за місцем народження й колишнього проживання Теодора Паньківа також знайдено не було. А постановою від 31 серпня 1956 року було прийнято рішення, відповідно до якого кримінальне провадження стосовно Теодора Паньківа припинити, а слідчу справу здати на зберігання до архіву (арк. 35). У будь-якому випадку працівники НКВС аж ніяк не могли його відпустити на волю або залишити живим.

Але де покояться тлінні останки Теодора? Ймовірно, його як невідомого було поховано ще у 1941 році у спільній могилі на парафіяльному кладовищі на вул. М. Грушевського (сучасна назва) серед 74 жертв, коли після приходу німців місцевому населенню було надано доступ до тіл закатованих рідних і близьких, які залишалися в обласному управлінні НКВС на вул. Стрийська 3. За іншою версією, його останки було поховано 14 липня 1991 року, коли при великому здвизі народу на Полі Скорботі відбулося погребення ексгумованих останків 486 тіл жителів Дрогобиччини, які вдалося віднайти поблизу катівні НКВС. Не виключено, що його прах і надалі спочиває десь на території сучасного Навчально-наукового інституту фізики, математики, економіки та інноваційних технологій (один з корпусів Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка). Попри все ім'я Теодора увіковічене у цьому швидкозмінному світі на гранітній таблиці-мартиролозі, яка є частиною музейного комплексу-меморіалу «Тюрма на Стрийській». Крім цього, згідно з інформацією, вміщеною в одній із книг серії «Реабілітовані історією», його також посмертно реабілітовано, згідно з Законом України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 року (с. 334). Життєвий шлях Теодора Паньківа та його родини є відзеркаленням трагічних доль тисяч українців, які загинули у вирі національних змагань нашого народу. Перед викликами сьогодення пам'ять про них в українській нації покликана безнастанно акумулюватись, передаючись з покоління до покоління. Відтак в поставі вдячності перед Богом як неоціненну перлину ми повинні шанувати й берегти свободу рідної Церкви та незалежність української держави про що наші попередники лише мріяли, але не мали.

Бібліографія

1. Архів Головного Управління Міністерства Внутрішніх Справ у Львівській області (АГУМВСУЛО), Учетное дело Р № 18006, арк. 26.
2. Архів Управління Служби Безпеки України у Львівській області (АУСБУЛО), Следственное дело П № 1300 (Д), арк. 1 № 3, 6 № 7, 16, 22 № 24, 29, 35.
3. Вільне Слово, № 22, (середа 27 серпня 1941 р.), с. 4.
4. Вільне Слово, № 35 № 36, (субота 27 вересня 1941 р.), с. 8.
5. Головкевич М., Спорудження меморіалу „Тюрма на Стрийській“ — справа нашої честі, в: Інформаційний бюлетень, № 1, (червень 2012 р.), с. 2.
6. Король В., Історія стрийської гімназії (1918 — 1932), т. II, Стрий 1998, с. 38, 41 — 42, 77.
7. Кримінальний кодекс УРСР, Київ 1950, с. 17, 19.
8. М. Д. (в газеті подані лише перші літери ім'я та фамілії автора), Похорон жертв визвольної боротьби, замучених більшовиками в Дрогобичі, в: Вільне Слово, № 1 (субота 5 липня 1941 р.), с. 2.
9. Онищак А., Де зараз ви, кати мого народу?, в: Дрогобиччина — земля Франка, т. 4, ред. М. Шалата, Дрогобич 1997, с. 414.
10. Реабілітовані історією. Львівська область, книга 2, ред. Ю. Підлісний та ін., Львів 2014, с. 334.
11. Списки службовців НКВД в Україні (1935 — 1939), перекл. з рос. Л. Хмельковський, Львів 2018, с. 8.
12. Субтельний О., Україна. Історія, Київ 1993, с. 564, 566 — 567.
13. Чава І., Не забуваймо людей, які жертвували своє життя за рідну землю, в: Нариси з історії Дрогобицької катівні, без місця і року видання, с.1.
14. Шематизм греко-католицького духовенства злучених епархій перемиської, самбірської і сянської на Божий рік 1934, Перемишль 1934, с. 145.
15. Шематизм греко-католицького духовенства злучених епархій перемиської, самбірської і сянської на Божий рік 1936, Перемишль 1936, с. 131 — 132.
16. Шеремета М., Богачевський М., Ільницький В., Левицький О., Екзгумація жертв більшевизму, в: Дрогобиччина — земля Франка, т. 4, ред. М. Шалата, Дрогобич 1997, с. 407.
17. II wojna światowa, в: Historia powszechna, т. XIX, ред. L. Serafini та інші, Warszawa 2008, с. 43-44.